

חגי לונדין

הגדה של הנפש

הגדה של פסח
לליל גאולה פנימית

קטעי סיפורת מאת

יובל פרוינד

ואיורים מאת

מירב בר לב

תוכן העניינים

הקדמה: שערי השמיים נפתחים 1

7 הגדה של פסח

8 הדלקת נרות

קדש

11 שאיפות

ורחץ

23 חזרה לקרקע

כרפס

29 הרחב פיך ואמלאהו

יחץ

35 לא לטשטש

מגיד

41 להגיד בפה־סח

רחצה

103 שוב ירדה

מוציא

109 להוציא כוחות אל הפועל

מצה

113 נוגעים בנשמה

מרור

119 להמתיק את המרירות

כורך

125 לכרוך בין העולמות

שולחן עורך

131 להכניס ערך לשולחן

צפון

137 הוציאו את הלחם השמימי

ברך

143 לחבר ולהבריך הכול יחד

הלל

167 הילול שמעבר למילים

נרצה

187 להיות רצויים לקדושה

207 שיר השירים

217 סיכום סימני החג

221 הערות לביאור

228 הערות להנחיות

הקדמה

שערי השמיים נפתחים

חג הפסח אינו עוד חג בשרשרת החגים, אלא החג הפותח את מעגל השנה היהודי¹ ליציאת מצרים היא אחד המאורעות ההיסטוריים החשובים ביותר שלנו, והיא מלווה אותנו כמעט בכל זמן בחיינו: בתפילות השבת, בחגים וברכות ממצוות התורה מצוין שהם "זכר ליציאת מצרים". כולנו יודעים מה אירע ביציאת מצרים, אבל מדוע נעשה אירוע זה למרכזי כל כך, עד ש"מצווה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, שנאמר 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך'"²?

המדרש³ מלמד כי "מתחילה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, שהיתה סוגרת ומסוגרת". ארץ מצרים איננה רק מקום גיאוגרפי, אלא 'בית העבדים' הגדול של העולם העתיק. גם אם הצליח עבד כלשהו לברוח ממצרים בגופו – "המצריות" המשיכה לשלוט בנפשו. מצרים, מלשון מצר, היא ביטוי למצב של חסימה נפשית, צרות אופקים וחוסר התקדמות, או במילה אחרת – עבדות. התרבות המצרית שימשה מודל של כלל התרבות האלילית, הדוגלת בהעצמה של הצדדים היצריים והגסים שבנפש האנושית. חוסר היכולת להשתחרר מהמוגבלות שכופות עלינו התאוות והחולשות – זוהי נשמת אפה של התרבות המצרית. העבדות הממשית במצרים הייתה רק ביטוי חברתי של האידיאולוגיה האלילית, של השקיעה המוחלטת – עד כדי אובדן חושים – בממד הגס שבחיים. לא בכדי היה השה (כבש) בעל החיים שבחר לו העם המצרי לאלוה⁴. השה הוא ביטוי לבעל חיים תמים, טבעי, שהולך כעדר אחר האינסטינקטים החייתיים ואינו מתנהל מתוך דעת ומוסר. לפני יציאת מצרים מצווה עם ישראל לקחת שם ולזכור אותו – כלומר 'לשחוט' את הטבעיות העיוורת.⁵

ביציאת מצרים מנצח עם ישראל את הזמן.⁶ זו הסיבה לכך שהתורה מספרת לנו שהיציאה נעשתה בחיפזון ובמהירות – היציאה מהבתים ולקייחת הבצק שלא הספיק לתפוח. זהו זמן שבו מתרחש דילוג, פסיחה, על הסדר הטבעי הרגיל.⁷

ביציאת מצרים מופיעה על בימת ההיסטוריה אומה המלמדת את האנושות כי אפשר להיות בני חורין, להתעלות מעל מגבלות המציאות, לגלות את המוסר, הטוב והצדק ולחשוף את הערך בחיים. תמצית עניינו של עם ישראל היא היציאה מן המצרים העכשוויים והמוגבלים אל העתיד. לכן, אך טבעי הוא שיציאת מצרים מלווה בשידוד קוסמולוגי של מסגרות הטבע, בעשר המכות ובקריעת ים סוף.

יציאת מצרים היא נקודת המפנה על ציר הזמן שבה התברר כי ישנה חירות, כלומר ממד ערכי למציאות. החירות קובעת שהמציאות איננה רק מעגל חיים סתמי וטכני, אלא יש נקודת פריצה, יכולת לצאת מן המצרים הטבעיים. מסיבה זו אנו אומרים: "בכל דור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים"⁸ – בכל רגע מחיינו אנו צריכים לחיות מחדש את יציאת מצרים,⁹ להתמודד עם משברים, לצלוח אתגרים, לשחרר את עצמנו מן החולשות, ההרגלים והמוסכמות ולתת לאור החירות להאיר בתוכנו.

חג הפסח הוא חג החופש. החג שבו נולד עם ישראל, החג שבו אנו נזכרים בכל שנה שניתן לנצח את הכול, לקפוץ ולפסוח מעל התהום. הרב קוק כתב כי "יציאת מצרים תישאר לעד האביב של העולם כולו".¹⁰ האביביות, הפריחה, היכולת של הטבע לצאת ממגבלותיו – כל אלה מוטבעות באנושות מאז וממשיכות עד היום, בכל יום. גולת הכותרת של חג הפסח היא ליל הסדר; זהו הלילה שבא 'לעשות סדר' בחיים. אך מהו בדיוק סדר? בתורה, סדר משמעו 'ערך'. כך מתרגם אונקלוס את הפסוק 'וְעָרַכְתָּ אֶת עֲרֹכּוֹ'¹¹ – "ותסדר ית סדריה". קיומה של מציאות מסודרת מעיד על כך שמאחוריה עומדות כוונה ומטרה, והן שגורמות לה להופיע דווקא בצורה זו ולא אחרת. 'ליל הסדר' הוא, לפיכך, ליל הערך. הלילה שבו הופיע הלאום הישראלי על בימת ההיסטוריה הוא הלילה המסדר את המציאות כולה והנותן לה את משמעותה הערכית. ממילא מובן, כי גם ללילה זה צריך להיות סדר פנימי.

ליל הסדר מורכב מחמישה עשר שלבים, שסודרו בימי הראשונים:¹² קָדַשׁ. וְרַחֵץ. פָּרַס. יַחַץ. מַגִּיד. רְחֵצֵה. מוֹצֵיא. מְצַה. מְרוֹר. פּוֹרֵךְ. שֶׁלֶחַן עוֹרֵךְ. צַפּוֹן. בְּרַךְ. הַלֵּל. בְּרַצֵּה.

חמישה עשר שלבים אלה הם כנגד חמש עשרה המעלות¹³ (מדרגות) שהיו בבית המקדש, שעליהן היו עומדים הלויים בחג הסוכות ומשוררים את חמישה עשר שירי המעלות שבספר תהילים. משמעות הדברים היא שאף בלילה הזה, ליל הסדר, אנו עוברים תהליך של התעלות, המרומם אותנו באופן מדורג ומובנה אל על.¹⁴ כפי שנראה,

בסוף ליל הסדר אנו מגיעים אל מדרגת הקדושה הגבוהה ביותר, אוכלים 'על השובע' אכילה לשם אכילה, מקדשים את החומר ו'מעלים ניצוצות'. מדרגות שלאורך השנה כולה רחוקות מהישג דינו, הופכות בלילה הזה להיות נגישות לכל. בלילה הזה אנו מצויים מעל הזמן – "כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים",¹⁵ וההשתחררות ממגבלות הזמן והטבע מאפשרת לחבר בין העולמות.¹⁶

ליל הסדר לא אמור להיות לילה מתיש העמוס בטקסטים לא מובנים, במאכלים מוזרים ובמפגשים משפחתיים מעיקים, אלא לילה שבו נפתחים שערי השמיים והקב"ה נושא אותנו "על כנפי נשרים",¹⁷ עד שכל אחד ואחת יכולים לגעת בכוכבים, לפסוח ולדלג מעל מדרגות. זהו לילה קצר, שבו דחוסים בתמצית כל תהליכי השחרור, ההתעלות וההתקדמות של חיינו. לכל מילה בהגדה, לכל הלכה, לכל מנהג ולכל מאכל, יש משמעות קיומית, רוחנית, נפשית ומעשית אדירה. זהו לילה מופלא, ששבו חייבים לפסוח, ואתו אסור להחמיץ.

ההגדה היא ככל הנראה הטקסט היהודי שסביבו התחברו הפירושים הרבים ביותר. ועם זאת, רבים מהפירושים מתמקדים בדור הצעיר, ועם השנים נוצר הרגל שעל מנת לקיים את הציווי "והגדת לבנך" יש לפנות רק למכנה המשותף הנמוך של יושבי הסדר, וכך הופך סיפור ההגדה להיות רק סיפור לילדים. בביאור זה של ההגדה ננסה לפנות דווקא אל המבוגרים שבחבורה. חשוב לזכור שלא רק הילדים יצאו ממצרים אלא גם ההורים, והציווי "והגדת לבנך" מכוון גם לבן ולבת שהגיעו לגיל חמישים ושמונים.¹⁸ להגדה יש אמנם פשט, אבל ככל התכנים שנכתבו ברוח הקודש גם עיקר עניינה של ההגדה נמצא בדרש, ברמז ובסוד, ועל מנת לצאת מהמְצָרִים יש להבין את המשמעות העמוקה של דברי ההגדה. למעשה, לימוד דברי ההגדה באופן המתעלה ממוכנס הפשוט אל מובנם המופשט – הוא עצמו סוג של יציאה לחירות: יציאה מהבנה גולמית ומוגשמת אל ההבנה הפנימית.

בחיבור זה ניסינו לכאור את מהלך ליל הסדר ואת מילות ההגדה באופן שיבהיר כיצד המילים הקדושות הללו, שנכתבו לפני אלפי שנים, גונזות בתוכן תוכן שרלוונטי לנפש האיש והאישה החיים בתרבות המאה ה-21. בלילה הזה אנו צועדים יד ביד עם פסוקי הנבואה ועם דברי חכמי ישראל לאורך הדורות, המלווים אותנו צעד אחר צעד ומלמדים כיצד לצאת מכל השעבודים בחיינו. זוהי הנגיעה של נבואת ישראל בנקודה הקיומית, כי היכולת להשתחרר מכל המְצָרִים שבחיינו – התאוות, ההתמכרויות, הדיכאונות, הכישלונות, האכזבות – נרכשת בליל הסדר. ההפנמה כי כל אחד ואחת יכולים לצאת ממצרים הפרטית, לפרוץ כל גבול ולגעת בתקווה, באהבה ובאמונה – כל אלו מקבלים בלילה זה משמעות חדשה.

רבים סייעו לי במסע הזה של היציאה לחירות:

בראש ובראשונה אשתי אפרת וחמשת בניי – יצחק, דוד, יהודה, ישי ורועי – שמלמדים אותי בכל יום מהי המשמעות של משפחת בנים בת חורין ופורצת גבולות. לרבי יהושע מילר, מנכ"ל הוצאת קורן, שהסכים לאתגר ההוצאה לאור של ביאור לא־שגרתית על ההגדה ותמך לאורך כל הדרך. לרב דרור יהב על העריכה התוכנית, לרב ראובן ציגלר על הליווי ולאפרת גרוס עורכת המשנה. לרב יובל פרוינד שהוסיף קטעי סיפורת של המסע הנפשי שאנו עוברים בלילה הזה. לרב שלמה בן יאיר, שהוסיף את מראי המקום ונאלץ לעמול קשה כדי 'להיכנס לראש' שלי ולהבין כיצד הגעתי מן המקורות לדברי הביאור; למירב בר לב על האיורים הקולעים; לדוד ברוקנר על עריכת הלשון; לאליהו משגב ולרינה בן גל על העיצוב הייחודי; ולפני הכול ואחרי הכול – לאדון כול, שמוציא אותנו בכל רגע ורגע לחירות מן הכול. וכעת – בואו נתחיל לצאת לחירות, צעד אחר צעד.

חגי לונדין

ניסן תש"ף

ביעור חמץ

אור לארבעה עשר בניסן (ואם חל בשבת – אור לשלושה עשר)
בודקין את החמץ לאור הנר.
לפני הבדיקה מברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל בְּעוֹר חֲמֵץ.

אחר הבדיקה אומרים:

כֹּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאַכָּא בְּרִשׁוּתֵי
דְּלֵא חֲמַתָּה וּדְלֵא בְּעִרְתָּהּ
לְבַטִּיל וְלִהְיוּ הַפְּקוּר בְּעַפְרָא דְאַרְעָא.

ערב פסח שחרית, בשעה החמישית של היום, שורפים את החמץ
ואחר כך אומרים:

כֹּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאַכָּא בְּרִשׁוּתֵי
דְּחֲמַתָּה וּדְלֵא חֲמַתָּה,
דְּבְעִרְתָּהּ וּדְלֵא בְּעִרְתָּהּ
לְבַטִּיל וְלִהְיוּ הַפְּקוּר בְּעַפְרָא דְאַרְעָא.

עירוב תבשילין

בחוץ לארץ, אם חל ערב פסח ביום הרביעי, עושים עירוב תבשילין.
נטילים מצה ותבשיל ואומרים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת עֵרוּב.
בְּדֵן עֵרוּבָא יְהֵא שְׂרָא לְנָא לְמִיפָא וּלְבִשְׂלָא
וּלְאַטְמָנָא וּלְאַדְלָקָא שְׂרָגָא
וּלְמַעְבַּד כָּל צְרָכָנָא
מִזְמָא טָבָא לְשִׁבְתָּא לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל
הַדְרִים בְּעִיר הַזֹּאת.

הגדה
של פסח

הדלקת נרות

המנהג הנפוץ בהדלקת נרות הוא שהאישה מדליקה קודם את הנרות ואז מכסה את עיניה בידיה ומברכת:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַיְצַוֵּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב.**

אם הדלקת הנרות נעשית לפני הקידוש מברכת האישה גם:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ, וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְנֵהּ הַזֶּה.**

כאשר יום החג הוא בשבת מדליקים נרות לפני כניסת השבת ומברכים:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַיְצַוֵּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם טוֹב.**

ואחר כך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ, וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְנֵהּ הַזֶּה.**

תפילה אחרי הדלקת הנרות:

יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּחֲוִּינֵנִי אוֹתִי
(מוֹסִיפָה: וְאֵת אִישִׁי / אִם הוּרִיחַ חַיִּים: וְאֵת אָבִי / וְאֵת אִמִּי /
אִם יֵשׁ לִי ילְדִים: וְאֵת בְּנֵי וְאֵת בָּנוֹתַי) וְאֵת כָּל קְרוֹבֵי, וְתִתֵּן לָנוּ
וְלְכָל יִשְׂרָאֵל חַיִּים טוֹבִים וְאַרְכִּים, וְתִזְכְּרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹבָה
וּבְרָכָה, וְתִפְקְדֵנוּ בְּפִקְדוֹת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים, וְתִבְרַכְנוּ בְּרָכוֹת
גְּדוּלוֹת, וְתִשְׁלִים בְּתֵינוּ וְתִשְׁכֵּן שְׂכִינְתְּךָ בֵּינֵנוּ. וְזַכְּנֵנוּ לְגִדּוֹל
בָּנִים וּבָנִים בָּנִים חַכְמִים וְנְבוֹנִים, אוֹהֲבֵי יְהוָה יְרֵאֵי אֱלֹהִים,
אֲנָשֵׁי אִמָּת זֶרַע קָדֵשׁ, בִּיהוּהוּ דְבָקִים וּמְאִירִים אֵת הָעוֹלָם
בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים וּבְכָל מְלֹאכֶת עֲבוֹדַת הַבְּיָרָא.
אֲנֵא שְׁמַע אֵת תַּחֲנֻנֵי בַּעַת הַזֹּאת בְּזִכּוֹת שְׂרָה וּרְבֵקָה וְרַחֵל
וְלֵאָה אֲמוֹתֵינוּ, וְהָאֵר נַרְנוּ שְׁלֵא יִכְבֶּה לְעוֹלָם וָעֶד, וְהָאֵר
פְּנֵיךָ וְנוֹשְׁעָה. אָמֵן.

מרור

קדש

בורך

ורחץ

שולחן עורך

ברפס

צפון

יחץ

ברך

מגיד

הלל

רחצה

נרצה

מוציא מצה

קדש

שאיפות

את ליל הסדר אנו פותחים בהכרזה: קדש!

מהי השאיפה שלנו בלילה הזה? – להתקדש. לא פחות!

יציאת מצרים איננה רק התרפקות על מאורע היסטורי זכור לטוב, אלא היכולת לצאת מהמצרים המעייקים עלינו בכל דור ודור, והיינו – להתקדש. פירוש המילה 'קדושה' הוא לייחד את עצמנו לדבר מסוים,¹⁹ כדוגמת חפצים שהוקדשו לבית המקדש. כך, בליל הסדר אנו מייחדים את עצמנו למטרה העליונה של החיים – שכל מעשינו, דיבורינו ומחשבותינו – יוכוונו למטרה אחת ולאחרות אחת: לגעת באלוהים. זוהי ההתקדשות.

השקיעה בעבודת, לעומת זאת, היא הפיזור לצדדים הטבעיים והחומרניים של החיים: ההתבוססות בתאוות, ביצרים, בכישלונות ובאכזבות.²⁰

'קדושה' היא מילת קוד שמבטאת את האפשרות לצאת משעבוד היצרים אל

החופש העליון.²¹

חופש הוא הערך המוביל של הדורות האחרונים. כולם מבקשים אותו, שרים עליו ומעריצים אותו, וכמעט אף אחד לא שואל: למה? האם חופש יכול להיות אינסופי? האם באמת כדאי לשחרר כל דבר? האם טוב לשחרר את האדם מקולות המצפון, ולתת לו לעשות ככל העולה על רוחו? כלנו נסכים שלא כדאי לשחרר רוצח מסוכן מבית הכלא לשם החופש – ומדוע נחשוב אחרת כאשר מדובר בערכי מוסר?

נראה שיש שני סוגים של חופש: חופש "עליון" שהוא קדוש ומבורך, וחופש "תחתון" שהוא סבוכ ומסוכן. ההבדל ביניהם הוא בשאלה לאיזה אזור בנפש אנחנו רוצים לאפשר שחרור וזרימה מיטבית.

החופש התחתון תובע לשחרר את **הגוף** מכל כבליו, מכל עול ומוסר, ולתת דרוך ליצרים הפראיים. לעומתו, החופש העליון תובע לשחרר את **הנשמה** מכל כבליה, מכל עיוורון ורוע, מן הקיבעון והקטנוניות.

יציאת מצרים היא זמן חירותנו: חגו של החופש הישראלי שמבשר לעולם על כוחה האדיר של הנשמה, ועם זאת גם קריאת מלחמה ב"חופש" המצרי, שכל כולו אינו אלא שיעבוד.

בליל הלידה הלאומי של עם ישראל, נראה כי הפנייה הטבעית אמורה הייתה להיות אל הציבור – 'קדשו!'. מדוע, אם כן, הנוסח שקבעו חכמים הוא בלשון יחיד, 'קדש'?' אין זאת אלא שלמרבח הפלא, בלילה זה אנו מטפלים גם במצוקותיו ובמעמדו של היחיד.

במהלך יציאת מצרים, כאשר מגיעה האומה לקריעת ים-סוף אנו מוצאים שני פסוקים הנראים כסותרים זה את זה. מחד נאמר "וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבְשָׁה", ומאידך נאמר "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַּיַּבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם".²² מסביר הגאון מווילנא:²³ כאשר עם ישראל יצא ממצרים, הסתדר באופן טבעי בטור ארוך – ונמצא שכאשר ראש הטור של עם ישראל נכנס לתוך הים, היה שאר הטור עדיין ביבשה, וכאשר ראש הטור יצא אל היבשה, עדיין היה סוף הטור בתוך הים. על משקל דומה, אפשר לומר כי ישנו טור נשמתי היוצא כל העת ממצרים. בכל

רגע ורגע משתחררים כל אחד ואחת מאיתנו ממצרי החיים. ישנם כאלה הצועדים בראש הטור – אלה הם האנשים בעלי שאר הרוח, החיים איתנו בגופם, אולם כנשמתם מצויים מאות שנים קדימה, במעמיקה של הגאולה העתידית. ולעומתם ישנם כאלה שגופם חי איתנו, אך במעמדם הנפשי הם מצויים מאות שנים מאחור, אי שם בימות הביניים. אך אל חשש – כולם יוצאים ממצרים, וכולם מתקדמים כל העת.

בתחילתו של ליל הסדר פונה ההגדה אל האדם, ושואלת אותו באופן נוקב: אתה! היכן אתה מצוי בטור היוצא ממצרים? איפה את מצויה במסלול החיים האישי שלך? עם ישראל ייגאל כולו בסופו של דבר, ויגאל עימו את העולם כולו; ואולם השאלה היא האם את ואתה מתקדמים ביציאה הפרטית שלכם ממצרים? היכן אתם ממוקמים בטור הנשמתי שיוצא משעבוד לחירות? זהו הלילה שבו אמור כל יחיד לעגן עצמו בשרשרת הדורות הנולדת בלילה הזה, ולהתחבר אל הכלל.²⁴

מספרים על רבי זושא מאניפולי שאמר פעם: כשאגיע לעולם האמת, לא ישאלו אותי 'זושא, למה לא היית אברהם אבינו?', אלא: 'זושא, למה לא היית זושא?'.

בחשבון האמיתי, הקדוש ברוך הוא לא רוצה שתהיה 'כמוהו' ושתהיי 'כמוה'.

אין ציונים ותעודות לפניו יתברך, אין השוואות, סטטיסטיקות וגרפים.

יש שביל אחד בלבד: השביל שלך. רק אתה קיבלת אותו, רק את הולכת בו - ורק על-פיו נקבעת ההתקדמות או הנסיגה שלך.

בשביל הזה, כל התגברות על מכשול היא "יציאת מצרים" קטנה. כל התעלות והתעצמות היא "קריעת ים סוף". ולפעמים צריך גם ללכת שעות רבות ומתישות במדבר, עד שברגעי השיא זוכים להיכנס לארץ ישראל.

ולכן הפסק לפזול לצדדים, לשביליהם של אחרים, ולחשוב שאם אתה "עוקף" אותם, או נמצא "מאחוריהם", יש לכך משמעות כל שהיא. היישר מבט אל הקוצים והמזיקים שבדרכך, בהם עוד לא טיפלת, ואל הנופים והמעיינות המיוחדים לך, שאותם עוד לא גילית.

"זה הכול בשבילך..."

במבט חיצוני נדמה שאין הכרל מהותי בין סיפור יציאת מצרים לבין שחרור לאומי מסוג אחר. אולם בעזרת תהליך מדורג של שתיית ארבע כוסות המלאות ביינ - נוזל פנימי, הנסחט מתוכיותו של פרי הגפן - ניתן להעמיק ולזהות ארבעה רבדים המייחדים לילה זה, והופכים את יציאת מצרים ל'אביב החירות' של העולם כולו.

בלילה הזה אנו מתוודעים, באופן מובנה ושיטתי, לזהותנו המתגבשת על ידי

ארבע לשונות של גאולה:

(א) "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם"

(ב) "וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתָם"

(ג) "וְגֵאֲלֵתִי אֶתְכֶם בְּזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים"

(ד) "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהָיִיתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים".²⁵

הכוס הראשונה היא כנגד "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מְצָרִים", ומשמשת ככוס הקידוש: עד ללילה זה הייתה האנושות מצויה לכאורה ללא קדושה, שרויה כולה "תחת סבלת מצרים", ונדמה היה כי נגזר על האדם להתקיים מתוך סבל ושעבוד. בניגוד למצב הפשוט והזורם של הדומם, הצומח והחי, המוצאים את צורכיהם מזומנים להם מן הטבע ללא מאמץ מיוחד, האדם נזקק לעמל רב כדי לספק את צרכיו, ונאלץ להתאים את עצמו למציאות הטבעית. במאבק שבין הטבע הגס לבין הרוח האנושית, נראה כאילו האנושות מפסידה, וכאילו הטבע של 'מצרים' שולט בנו לנצח.

ביציאת מצרים מתברר כי ההפך הוא הנכון: עם ישראל מכריז על יכולתה של האנושות לצאת מן המצרים של הטבע העולמי הגס. שאר מרכיבי היש – הדומם, הצומח והחי – הם פועל יוצא של הבריאה הטבעית, חסרת הבחירה. לעומתם נקרא האדם לבחור בטוב, להוציא במאמץ אדיר את המציאות מגסותה, ובכך להשתחרר ולצאת ממגבלות הטבע, מ"סבלות מצרים", ולהיות בן חורין. ועל כך – אנו מברכים בכוס הראשונה של הקידוש.

ר' נחמן מברסלב מצייר באחת מתורותיו ציור מתעתע – טור עיוורים ההולכים בשביל מפותל ללא שום אמצעי עזר. העיור הראשון אוחז בידו של השני, השני בידו של השלישי, וכך הלאה. הם צועדים בבטחה ובשמחה לעבר האופק – למרות שאינם רואים דבר.

הא כיצד? מפני שבראש הטור צועד אדם פיקח, הרואה את המשך הדרך ומוביל אחריו את השירה כולה. האדם האחד הזה מסוגל להנהיג עשרות ומאות עיוורים, שאוחזים זה בזה, יד ביד, עד אליו.

כך הם חיינו, אומר ר' נחמן. רובם של הרגעים – עיוורים. ברובם של הימים הלב ישן שינה עמוקה. ישנם הרבה שאלות, בבלולים ותעתועים, והערפל מכסה את השביל.

אבל ישנו יום אחד, יום מיוחד, 'מנהיג', שבו הראות משתפרת פלאים ואפשר לראות הכול בהירות. ביום זה אפשר לחוש את האמת, לזהות את המשמעות ולדעת בוודאות לאן ללכת.

יום כזה יכול להיות ליל הסדר, הקובע את הסידור והמבנה של השנה כולה.

מוזגים כוס ראשונה ומקדשים.

הנני מוכן ומוזמן לקיים מצוות כוס ראשונה של ארבע כוסות. לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל.

כשחל בשבת מתחילים כאן:

בראשית א בלחש: ויהי ערב ויהי בקר
 ב בראשית ב יום הששי: ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי, ויקדש אתו, כי בו שבת מכל מלאכתו, אשר ברא אלהים, לעשות.

אם ליל הסדר חל ביום חול מתחילים כאן:

סברי מרנן

ברוך אתה יהוה
 אלהינו מלך העולם
 בורא פרי הגפן.

יום הששי – לאחר ששת שלבי הבריאה, הגענו לשלב בו ויכלו השמים והארץ – הסתיימו [כלו] יצירותיהם של ממדי הרוח המצויים אי-שם [שמים], ושל ממדי החומר בהם שטף החיים רץ [ארץ], וכל צבאם – כלל הכוחות שמשרתים אותם.

ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה – הכוח האלוהי, המוביל את היקום אל הטוב ואל האחדות, השלים את כל [ויכל] עשייתו ביום השביעי²⁶; מה שמביא לוישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה – לשכיתה מכל עשייה, עבודה ושליחות [מלאכות], לחשיפת הנקודה הפנימית שמעניקה תחושת שובע [שביעי]. בציר הזמן של העמל והשאיפות היומיומיים, ישנו רגע בו מתנוצצת השלמות.

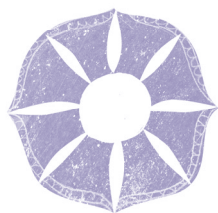
ויברך אלהים את יום השביעי – היום השביעי מחובר [מבורך] עם המטרה האלוהית, ויקדש אתו – והוא מתייחד אל הקדושה. מדוע? כי בו שבת מכל מלאכתו, אשר ברא אלהים, לעשות – בתוך תהליך העשייה וההתקדמות אל האל (היער) האלוהי בחיינו, קיימת נקודה של מנוחה שבה שוב [שבת] ומתברר ייעודו המקורי של עולמנו – שבת, המזכירה לנו מה מטרתה של העשייה האנושית.

המקדש שואל: סברי מרנן? – רבותי, האם אתם סוברים כך? האם אתם, המקשיבים לקידוש, מעוניינים לצאת ידי חובה בכרכתי?

המקדש מברך: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן – היין מבטא את העולם הפנימי: הענבים הם ביטוי למעטפת חיצונית שמתרסקת, ומתוכה ניגר הנזול שהיה נסתר וחבוי.²⁷ בנוסף נזול היין מוציא את הפנימיות החבויה אצל האדם, כדברי חכמים: "נכנס יין יצא סוד".²⁸ בליל הסדר (וכן ברגעים אחרים של חשיפת הפנימיות, כדוגמת שבת, פורים, חתונה, ברית מילה וכדומה) – אנו מברכים על היין.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
 אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוּ מִכָּל לְשׁוֹן
 וְרוֹמַמְנוּ מִכָּל לְשׁוֹן
 וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
 וַתִּתֵּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 בְּאַהֲבָה (שְׁפָתוֹת לְמִנוּחָה
 וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה
 חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן
 אֶת יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם)
 חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה
 זְמַן חֲרוּתֵנוּ (בְּאַהֲבָה)
 מִקְרָא קֹדֶשׁ
 זָכַר לְיִצְיַאת מִצְרַיִם
 כִּי בָנוּ בְּחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ
 מִכָּל הָעַמִּים, (וְשַׁבָּת)
 וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשְׁךָ (בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן)
 בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנְחַלְתָּנוּ.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
 מִקְדָּשׁ (הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזִּמְנִים).

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
 בָּחַר בְּנוּ מִכָּל עַם, וְרוֹמַמְנוּ מִכָּל לְשׁוֹן, וְקִדְּשָׁנוּ
 בְּמִצְוֹתָיו – מעבר לקדושת השבת, שהיא קדושה
 אלוהית הנובעת מן העולם העליון, ישנה גם
 קדושת המועדים, שהיא פועל יוצא של חיינו
 כעם, כאשר בית הדין, המייצג את האומה, מקדש
 חודשים ומכריזו מתי יחולו המועדים²⁹ –

וַתִּתֵּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (שְׁפָתוֹת לְמִנוּחָה
 וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן – עם
 ישראל, באמצעות בית הדין המקדש את החודש,
 קובע רגעים שבו הוא נפגש ומתוועד עם בורא
 עולם, והם מביאים לשמחה נקודתית ולתחושת
 ששון מתמשכת.

(לשבת: אֶת יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם) חַג הַמִּצּוֹת
 הַזֶּה זְמַן חֲרוּתֵנוּ – זהו יום שבו אנו משתחררים
 מכוחות החיים שמחמיצים אותנו, וחגים סביב
 הנקודה הפנימית הרקה 'מצה', מנוקים מכל
 שעבוד ומצויים בחירות ובחופש עליון (לשבת:
 בְּאַהֲבָה – בשבת, שכאמור לעיל נובעת מהצד
 האלוהי של חיינו, ולא מצדנו האנושי,³⁰ מופיע
 שפע אהבה ורצון מעל ומעבר לימי המועד
 הרגילים),

מִקְרָא קֹדֶשׁ זָכַר לְיִצְיַאת מִצְרַיִם – המועדים
 הללו, ש'קוראים' עליהם קדושה, מחיים בנו את
 המאורע המכונן של לידתנו הלאומית ביציאת
 מצרים, שבעומק העניין מזכירה לנו את יכולתנו
 לצאת מהמצרים האישיים והציבוריים בכל
 דור ודור; כִּי בָנוּ בְּחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל
 הָעַמִּים, (וְשַׁבָּת) וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשְׁךָ (בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן)
 בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
 מִקְדָּשׁ (הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזִּמְנִים).

כשחל במוצאי שבת קודש מקדשין בסדר יקנה"ז –
ראשי תיבות: יין, קידוש, נר, הברלה, ומן;

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
בוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ.**

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
הַמְבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחַל
בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ
בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים
בֵּין יוֹם הַשַּׁבָּעִי
לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה
בֵּין קֹדֶשׁ שַׁבָּת
לְקֹדֶשׁת יוֹם טוֹב הַבְּדֻלָּת
וְאֵת יוֹם הַשַּׁבָּעִי
מְשֻׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשׁת
הַבְּדֻלָּת וְקֹדֶשׁת
אֵת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשְׁתֶּךָ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
הַמְבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.**

המעבר בין ימי הקודש לימי החול מצריך ריכוך. חכמים דאגו למעבר הדרגתי מיום של התעלות רוחנית לשגרת השבוע השוחקת, ולכן פותחים בנגיעה בנקודה הפנימית המבוטאת ביין; מייחדים את הרגע לקדושה; מתרגלים לשיבה אל היצירה האנושית, המתבטאת באש; מפתחים את יכולת הברלה; ומתמקדים בזמן המיוחד.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ – חכמים מלמדים כי הזמן שבו גילה אדם הראשון את האש היה במוצאי שבת.³¹ כעת, בצאת השבת, זהו הזמן שבו מתחדשת היצירה האנושית, המבוטאת באופן מובהק באש.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחַל, בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יוֹם הַשַּׁבָּעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה – היכולת להבדיל באופן חד בין המדרגות השונות הוא עניין מהותי שמתבטא בכל מדרגות החיים: בממד הרוח בין קודש לחול, במציאות הפיזית בין אור לחושך, בממד הנפש בין ישראל לעמים, ובממד הזמן בין ימי השבוע לשבת; ואף בין קֹדֶשׁת שַׁבָּת לְקֹדֶשׁת יוֹם טוֹב הַבְּדֻלָּת – גם הברל דק יותר, בין קדושת יום טוב לשבת, זקוק לאבחנה, אף על פי שמדובר בשני ימי קודש שההברל ביניהם הוא קטן יחסית, וְאֵת יוֹם הַשַּׁבָּעִי מְשֻׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשׁת – לעומת הברלה זו בין שני סוגי הקודש, הפער בין שבת לששת ימי השבוע הוא גדול יותר, בין קודש לחול ממש; בין כך ובין כך הַבְּדֻלָּת וְקֹדֶשׁת אֵת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשְׁתֶּךָ – הייחודיות של עם ישראל מכילה הן את ההברלה והן את הקדושה. ייעודו של עם ישראל מופרד משאר העולם באופן המהותי ביותר שיכול להיות, וזו תובנה חשובה להפנמה כליל הסדר:

בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַמְבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁת הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ יוֹם טוֹב.

בשבת, בחול ובמוצאי שבת מברכים:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיְמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ
לְזִמְן הַזֶּה.**

את הכוסות שותים בהישענות (הסבה) על צד שמאל,¹ ומתרווחים כ"בני מלכים". מעבר לנוחות שמבטאת ננוחות של אנשים חופשיים, נמצא כאן רעיון נפשי עמוק: מכיוון שאצל רוב בני האדם צד ימין הוא הדומיננטי, הרי צד שמאל מבטא את צדדי החולשה והחיסרון.² ואולם, דווקא מתוך מבט של חירות ושליטה מלאה על חיינו אנו יכולים לחזק גם את הצדדים הפגומים שלנו, כדרכם של מלכים הפורסים את חסותם גם על הנחשלים שבממלכתם..

ושותה בהסבת שמאל, ואינו מברך ברכה אחרונה.

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ
וְקִיְמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה – כֹּל חַיֵּינוּ וַיְמִינוּ
מִתְנַקְזִים וּמוֹכּוּנִים לְרַגַע הַזֶּה, שְׁבוּרָא בְּנוּ חַיִּים
וְקִיּוּם מַחֲרָשׁ.**

